

Ingebruikneming gerenoveerde orgel Hoofdstraatkerk te Hoogeveen op 25 november 2000.

Geachte dames en heren,

Acht en een half jaar geleden werden onze OAC uitgenodigd hier naar het orgel te komen kijken.

Op de gemeente-vergadering van 18 september 1996 zei ik het volgende:

De KAZ heeft U en ons voor deze avond uitgenodigd met als doel: informatie over het herstel (restauratie) van het orgel in deze kerk.

U heeft een groot orgel (32 stemmen), in oorsprong uit 1846 (Dreymann Mainz voor Antwerpen Prot. Kerk) in Hoogeveen geplaatst in 1905. Het was een mooi romantisch orgel bij uitstek geschikt voor de orgelwerken van Mendelssohn, Brahms.

In 1952, vergroot door de toen niet zo goed bekend staande orgelmaker Reil, nu een van de besten in ons land. In 1960, de tijd van de neo-barok, o.m. gekenmerkt door de afkeer van het 19de-eeuwse romantische orgel, bouwde G.A.C. de Graaf uit Amsterdam een voor die tijd modern orgel, met gebruikmaking van aanwezig materiaal, waaronder de meest essentiële delen van een orgel: de windladen en enig pijpwerk. Vorig jaar was ik als adviseur betrokken bij de renovatie van het orgel in de geref. kerk van Coevorden, ook een oud orgel uit ca 1911, in 1960 door dezelfde De Graaf totaal verbouwd.

Een totaal nieuw orgel bouwen is eigenlijk gemakkelijker dan iets nieuws maken met gebruik van oude essentiële onderdelen. Het brengt allerlei beperkingen met zich mee.

De Graaf was inventief, maar zijn ideeën inzake de mechanische overbrenging van toets naar speelventiel en van registerknop naar sleep vonden geen navolging.

Het orgel in de Hoofdstraatkerk is echter in aanleg geen slecht orgel; het heeft veel kwaliteiten, maar deze komen niet meer tot hun recht. Het is economisch niet verantwoord om dit grote orgel zomaar af te danken en er een even groot nieuw te laten bouwen. De vraag van de KAZ aan uw orgelcommissie (d.d. 15 sept. 1993) was om als alternatief van restauratie te onderzoeken wat de bouw van een nieuw orgel van dezelfde omvang als het huidige kost. Nu bouwt men in Nederland thans betere kwaliteit dan ooit tevoren in deze 20ste eeuw. Maar het bijbehorende kostenplaatje (f 750.000- f 800.000) is verre van aantrekkelijk. Vandaar dat er gedacht moest worden aan herstel van het bestaande orgel. Restauratie, maar dan grondig, van dit orgel is verantwoord en de beste economische oplossing voor deze gemeente. Bij het uitbrengen van adviezen houden we steeds in het oog dat gemeenschapsgeld verantwoord moet worden uitgegeven, geïnvesteerd.

Ook een passage uit wat ik op op de gemeentevergadering van 25 februari 1999 zei:

'Vanaf het begin dat wij betrokken werden bij dit werk werd er hier in Hoogeveen van uitgegaan dat het bestaande orgel opgeknapt moest worden en volgens ons en volgens gevraagde orgelmakers is dit wel te doen. Het resultaat zal een goed werkend instrument zijn, waarin niet alle kwaliteit afwezig is. U verstaat mij goed: het optimale resultaat zal niet een prachtig eerste klas orgel zijn, maar een betrouwbaar werkend gereedschap voor de organist die de gemeentezang moet begeleiden.'

17 x / 20
NU IS het werk ~~aan gegaan~~. *Dit orgel is niet alleen maar gerepareerd, maar het is ook niet gerestaureerd. Het is gerenoveerd.* Restauratie is ondoenlijk aan een tweeklaviers instrument dat oorspronkelijk uit de romantiek stamt (1846) en in 1960 werd gebruikt om uitgebreid te worden tot een drieklaviers neobarok-orgel met 33 stemmen. Een grotere tegenstelling in klankwerelden is niet mogelijk dan tussen romantisch orgel en neo-barok-orgel! Dit willen samenvoegen kan niemand helemaal voldoen. Het is geen instrument 'aus einem Gusz'.

zoals oorspronkelijk
De orgelmaker De Graaf toog *met* veel enthousiasme aan het werk. *naar* het lijkt zonder veel tekenwerk vooraf. Hij zocht technische oplossingen ad hoc bij elk zich voordoend probleem. Gevolg: een taai speelaard en weinig soepel registreren.

Toen de orgelbouwers Pels & Van Leeuwen het orgel gedemonteerd hadden en alle onderdelen in Den Bosch hadden uitgesteld, zagen wij dat in 1960 gebruik was gemaakt van allerlei stukjes hout die De Graaf had liggen. Toppunt van schrik was het openmaken van de windlade van het bovenwerk. Deze bleek uit twee niet geheel passende helften met toewijding aan elkaar gezet te zijn. De windladen zijn het hart van het orgel. Enige afdoende oplossing: een compleet nieuwe windlade maken. De oude is een curiositeit! Met reparatie kwam men niet toe; er diende gerenoveerd te worden.

Het was duidelijk dat de orgelbouwer er veel aan kon verbeteren, zoals de windvoorziening en -verdeling. Flexibele kunststof windbuizen vervangen door eikenhouten kanalen of door loden conducten. Nieuwe schokbalgen onder de windladen aanbrengen. Alle veren onder de speelventielen vervangen door wat langere opdat het orgel wat minder taai zou spelen. Alle pijpen onderhanden nemen, een grotere nieuwe windmotor plaatsen etc. etc. Maar Pels & Van Leeuwen hebben er meer werk aan gehad dan verwacht: waarschijnlijk wel meer dan de begrote 2300 uren. *Andere missie had 3300 uren begroot*
Resultaat: De speelmechaniek en de registermechaniek zijn verbeterd, maar laten nog steeds te wensen over. De pijpen krijgen nu voldoende wind en spreken beter aan. De organisten hebben dit al gemerkt, en U zult het misschien ook horen. Het pijpwerk spreekt optimaal (optimaal wil zeggen: het best haalbare). Dat de grootste pijpen van de Prestant 16' het niet beter doen, komt door het in 1960 gekozen materiaal: rood koper. Wordt niet meer toegepast. Die grote jongens aan weerszijden zijn de zwakke broeders van dit orgel!

De intonateur Jan van Dalen verdient grote lof voor zijn getoonde vakmanschap. Ook de andere betrokkenen van Pels & Van Leeuwen deden hun best, dat hebben de diverse bezoeken aan de werkplaatsen in Den Bosch wel duidelijk gemaakt. Vooral het werk aan de windladen verdient bewondering.

Uw orgel en Pels & Van Leeuwen stelden ons niet teleur. Het orgel heeft voldoende kwaliteit en heeft zelfs enige mooie stemmen. Het is wat minder schel dan voorheen, het plenum sluit beter ineen en het orgel draagt voldoende. Na een grondige aanpak kunt U weer een generatie vooruit. Wie in kerkelijk Nederland kan zover voor zich uit kijken?"

Wij, mijn collega Ezinga en ik, danken de orgelbouwers voor de open verhouding en opnieuw goede samenwerking. Een woord van bijzondere dank aan de Hooogeveense orgelcommissie voor haar inzet en voor het goede overleg. De contacten verliepen vlekkeloos via de heer Van Dijk. De toegevoegde decoraties aan de orgelkast gingen buiten ons om. De beheerder Smit was een goede gastheer. Allen hartelijk dank. Tenslotte danken wij de kerk van Hooogeveen voor het in ons gestelde vertrouwen, we feliciteren de organisten en wensen de gemeente toe dat dit orgel de lofzang nog vele jaren mag dragen.